

Чотири сорочки.

Чотири простирадла.

Чотири спідниці.

Словом, усього по чотири. Матінку не притомлювало показувати сусідкам доньчине віно, яке вона з терпінням павучка день при дні роками ошадливо збирала, висновувала по нитці.

— Не дуже багатий посаг, зате справненький.

Своїми змученими, пошкарублими, скоцюрбленими пальцями, що знали будь-яку роботу, вона обережно, ніби торкаючись чаші святого причастя, діставала із старої скрині, довгої та вузької, мов труна, ясну білизну в мереживі, розкладала на ліжку шалі та сукні. Одна — вінчальна, з вишивкою й тонкими шовковими торочками на подолі. Ще три — теж вовняні, але не такі ошатні. Милуючись отим скарбом, смиренно усміхалася, повторювала: «Небагате віно, зате...» І від утіхи їй тремтіли руки і здригався голос.

— Зосталася я сама-саменька, — жалілася вона. — Все переробила оцими руками, що вже й не чую їх. Чи дощ лє, чи сонце палить, а ти знай своє — роби. То в річці кому переш, то біля джерела; то воду кому носиш на полив, то прибираєш кому хату; то мигдаль луциш, то маслини збираєш — то тут, то по чужих садках. Хоч зігниш, а роби! Лише Всевишній знає, скільки сліз я виплакала, які біди пережила; хвала йому, вистачило мені сил та здоров'я. Бачте, щось-таки загорювала своїм трудом, тепер можу вмирати спокійно. А як мій благочестивий чоловік, що очікує мене на тім світі, питає про нашу дочку, то не сором буде і відповісти: «Не турбуйся, небораче, не тривожся нею. Про доню нашу я подбала. Їй страждати не доведеться, бо я вистраждала за обох». Не зважайте, що я плачу, це від радості...

І тітонька Анто втирала сльози кінчиком чорної хустини, зав'язаної під підборіддям.

Одягнена у все нове, вона у той день була майже невпізнанна, і якось дивно було чути від неї такі звичні слова.

Співчутливі жінки навперебій утішали й хвалили сусідку. А її донька Марастелла, розкішно вичепурена, вбрана у попелястий атлас нареченої з голубою шовковою косинкою на шиї (яка пава!), вгледіла заплакані очі матері із свого кутка, де її наряджали для святкової події, і сама гірко розридалася.

— Марастелло, серденько, що з тобою?

Сусідки обступили дівчину, кожна на свій лад узялася її заспокоювати:

— Отакої! Тобі радіти треба! Що це ти ще вигадала? Такого дня не плачуть... Знаєш, як люди кажуть? Журбою ситий не будеш.

— Я згадала тата! — прохлипала Марастелла, сховавши обличчя у долоні.

Сім років минуло відтоді, як її батька забрало море. Він служив у портовій митниці і щоночі ходив шлюпкою в дозор. Одного разу піднялася буря; шлюпка, лавіруючи біля Дуге-Рів'єре, перекинулася, й усі троє, що були в ній, потонули.

Пам'ять про те лихо була ще свіжою в усіх жителів узбережжя. Люди не забули, як Марастелла з матір'ю, голосячи й заламуючи руки, не помічаючи ні вітру, ані дощу, прибігли на скелясту косу біля нового порту, туди, де лежали тіла трьох потопельників, виловлених після двох днів отчайдушних пошуків. І як Марастелла, замість упасти навколішки біля мертвого батька, стала як укопана перед іншим утоплеником і, зчепивши на грудях руки, проквiliла:

— Коханий мій, милесенький! Навіщо ж покинув ти мене?..

І тітонька Анто, й рідна мати того юнака, й усі, хто прибіг, аж поторопіли від несподіванки. А мати нещасного, якого звали Тіно Спарті (золотий був хлопець!), як почула оте, то міцно-міцно пригорнула Марастеллу до серця, ніби порідняючи її привселюдно з собою й з ним, своїм мертвим сином:

— Донечко моя, донечко!

Ось чому, зачувши Марастеллине «Я згадала тата», сусідки презирнулися і мовчки її пожаліли. Ні, не по батькові плакала сердешна. А може, й по батькові, бо якби він був живий, то нізащо не погодився б на цей ось шлюб, який матері через її вдовине убозтво видавався неабияким щастям.

Попобилася ж тітонька Анто, поки схилила свою вперту виданицю до заміжжя!

— Глянь на мене! Я вже стара, однією ногою стою в могилі. На що сподіваєшся? Що з тобою буде завтра, коли опинишся посеред вулиці сама й безпомічна?

Авжеж, мати казала правду. Але по-своєму мала рацію й Марастелла. Безперечно, дон Лізі Кіріко, за якого її сватали, чоловік достойний, але ж майже дід, та ще й удівець. Бідоласі доводиться женитися вдруте: рік тому зостався без господині, яка йому й треба, аби доглядала хату та варила їсти. Тому-то він і сватається.

— Ну то й що? — гнула своєї мати. — Розважливий чоловік, саме тобі пара — на такого можна звіритися. Старий, кажеш? Та йому нема ще й сорока. З ним ніколи не знатимеш горя: в нього пристойна робота й тверде жалування: щодня п'ять лір, це ж ціле багатство!

— Нівроку собі «робота»! — кпинами відборонювалася дівчина. — Що пристойна, то пристойна!

Ага, ось у чім заковика; тітка Анто збагнула це з самого початку: Марастеллу не влаштовувала служба дона Кіріко.

І одного чудового травневого дня сіромашна тітонька Анто покликала доньку та кількох сусідок пройтися гуртом на пригірок за селом, звідки було видно все навкруги.

Дон Лізі Кіріко здалеку завважив жінок крізь білу решітку невеликого цвинтаря, що височів над селом, одділяючи його від моря, і запросив їх у гості.

— Бачила? Що тепер скажеш? Квітів скільки — ніби в садку, — налягала мати, повернувшись з кладовища. — Зваж, ті квіти ніколи не в'януть. А довкола — поля, поля. Просунеш отак голову крізь огорожу, глянеш униз і побачиш під ногами все село, почуєш голоси, гамір. А кімнатка яка гарна — вибілена, чистенька, простора! Зачинишся собі отак увечері, засвітиш лампу — й гарно тобі в своїй хаті, не гіршій, ніж у людей. Що ти ще роздумуєш?

А сусідки зі свого боку не вгавали:

— Атож! Аякже! А потім, знаєш, це діло звички. Ось побачиш — уже за якусь пару днів тобі нічого не ввижатиметься. Мертві, між іншим, зла не чинять — остерігайся, доню, живих. Це нас скоро закопають, одну по одній, а тобі, молодій, ще жити та й жити і горя не знати. Матимеш власну садибу, будеш господинею та й берегтимеш наш спокій.

Ота прогулянка нагору запала в душу Марастеллі на всі одинадцять місяців від заручин до весілля; дівчина згадувала її в години смутку, особливо надвечір, коли напливали похмурі передчуття і ставало моторошно.

Вона ще втирала сльози, як на порозі з'явився дон Лізі Кіріко з двома великими пакунками під пахвою. Його ледве впізнали.

— Матінко Божа! — сполошилася стара Анто. — Що це ви з собою зробили, добродію?

— Я? Ага, та це... Нема бороди... — зникнів дон Лізі, і його товсті сиюшні губи затремтіли у жалібній посмішці, яку вже не могло приховати волосся.

Дон Лізі не просто поголився — він увесь порізався: щетина так цупко в'їлася йому у впалі щоки, що тепер своїм виглядом він нагадував старого обшарпаного козла.

— Це я, я примусила його поголитись! — поспішила втрутитися сестра молодого, гладка, але завзята донна Нела, що раптом виросла за спиною розгубленого брата.

Вона несла кілька пляшок під шаллю і, коли увійшла, своєю шовковою світло-зеленою сукнею, що лопотіла, мов струмок, заповнила, здавалось, усю кімнату.

При ній був її чоловік, бундючний і мовчазний, так само кошавий, як і дон Лізі.

— Хіба я щось не те нараяла? — донна Нела скинула шаль. — Хай скаже молода. Де вона? А глянь-но, Лізі: що я тобі говорила? Вона плаче... Твоя правда, дівчинко: геть забарилися ми. Це все Лізі винен. «Чи мені голитися?.. Чи мені не голитися?..» — добрих дві години не міг вирішити, як йому бути. Скажи-но, хіба тепер він не здається молодшим? Чи ж до лиця молодому сиві космаки в день весілля?..

— Бороду я знову відпушу,— перервав сестру Кіріко, безугішно поглядаючи на молоду. — Без бороди я так само старий, але ще поганіший.

— Чоловік є чоловік, телепню, красень він чи потвора,— повчально прорекла розсерджена сестра. — Гляди краще не «обнови» костюма! Ой Боже, вже споганив!

І вона заходилася струшувати йому з рукавів цукрову пудру, що висипалася з пакетів із тістечками, які він досі тримав.

Було вже пізно, треба було йти спершу в міську управу, аби не затримувати урядовця, а потім до церкви. Весілля мало скінчитися ще до смеркання. На цьому наполягав дон Лізі, який дуже ревно пильнував приписи своєї служби. За столом він сидів як на голках, надто через сестру, охочу до баляндрасів, пліток і галасливих веселощів, та ще й після добрячої чарчини.

— Давайте музику! Що то за весілля без музики? Будемо танцювати! Пошліть за сліпим Сидором! Кличте музик з гітарами і мандолінами!

Сестра зняла такий лемент, що братові довелося відкликати її вбік.

— Перестань, Нело, перестань. Ти мала б розуміти, що я не хочу ані танців, ані музики.

— Як? От тобі й на! Це ж чому?

Дон Лізі зітхнув:

— Не забувай, що ледве рік минув, як моя Нунціата...

— Ти справді про неї думаєш? — насмішкувато перебила брата донна Нела. — І ведеш до шлюбу ще одну? Ах, бідна Нунціата!

— Так, я беру шлюб удруге,— дон Кіріко побліднув і опустив очі. — Але я не хочу ні танців, ні музики. У мене зовсім інше на душі.

І коли сонце стояло вже на вечірньому прузі, він попросив тещу приготувати дочці усе, що треба, в дорогу.

— Ви ж бо знаєте, мені скоро дзвонити до вечерні, там, нагорі.

Перед тим як покинути домівку, Марастелла повисла матері на шию й знову заридала-затужила, та так, що здавалося, ніби не буде її сльозам кінця-краю. Не хотіла, не могла вона йти нагору з ним сама.

— Ми тебе всі разом проведемо, не плач,— заспокоювала її мати. — Не плач, дурненька.

Та стара й сама плакала, а разом з ними плакали й сусідки.

— Невеселі проводи! — кинув хтось із гостей.

Тільки розпашіла, як ніколи, донна Нела, сестра Кіріко, не розчулилася. Вона оповістила всіх, що гуляла на дванадцятьох весіллях і ніде в сльозах, як і в ласощах, недостачі не було.

— Плаче дочка, покидаючи матір; плаче мати, виряджаючи дочку. Так ведеться. Краще випиймо ще по чарці, щоб заспокоїти душу, та й вирушаймо, коли вже Лізі так ото квапить.

Вирушили. Цей весільний похід скидався швидше на похоронну процесію. Забачивши його, люди виглядали з дверей, висовувалися з вікон, зупинялись просто на вулиці й зітхали: «Бідолашне дівча!..»

Нагорі, на невеликому майданчику перед брамою, гості ще трохи постояли, востаннє напучуючи й підбадьоруючи Марастеллу. Сонце вже сідало, небо було вогняно-червоне, небо теж палало. Знизу, з села, чувся нерозбірливий гомін, ніби гугіт далекої бурі; дійшовши гори, людські голоси згасали, задирливо нахлинаючи на білу решітчасту огорожу навколо цвинтаря, оповитого німотною тишею.

Срібне теленькання малого дзвона, яким дон Лізі оповістив вечерню, нагадало гостям, що пора вже розходитися. Цвинтарна огорожа мов побілішала. Так усім здалося, тому, мабуть, що вже сутеніло. Треба було вертати до рідних осель. І всі заходились прощатися й галасливо вітати молоду.

З Марастеллою, остовпілою і розгубленою, залишилися тільки мати та дві найближчі подруги. Хмари, що допіру рум'яніли, стали темними, ніби з диму.

— Може, зайдете? — спитав дон Лізі в жінок, прочинивши хвіртку.

Але стара Анто подала йому знак рукою, аби помовчав. Марастелла крізь сльози благала матір забрати її з собою назад, у село.

— Змилуйся, Бога ради! — торочила донька. — Бога ради, змилуйся!

Вона не лементувала, ні — квилула так тихо, таким тріпотливим голоском, що в нещасної матері розривалося серце. Дівчину проймав дроз — мати знала, чому: крізь огорожу проступав глибокий морок кладовища, там видніли хрести, на які спадали моторошні тіні.

Дон Лізі запалив лампу в спальеньці, що була по лівий бік від входу, осягнув кімнатинку поглядом, перевірив, чи все там гаразд, і постояв у непевності: чи вийти за жінкою, чи почекати, поки вона піддасться на вмовляння матері й сама ввійде.

Дон Лізі все розумів, і йому було її жаль. Він усвідомлював, що його похмура, незугарна особа підстаркуватого чоловіка не могла викликати в юнки ні прихильності, ані довіри, і від того серце сходило гіркими сльозми.

Минулого вечора, упавши на коліна перед могилою з невеликим хрестом, дон Лізі рюмса, як мала дитина, прощаючися зі своєю першою жінкою. Віднині йому не надавалося вже думати про неї. Він мав стати водночас батьком і чоловіком іншій. Проте, піклуючися про нову жінку, він не мав права нехтувати тими своїми обов'язками, котрі вже багато років із святобливою ніжністю виконував перед людьми, близькими й незнайомими, що мирно спочивали на горі під його охороною.

Учора під час вечірнього обходу він поклявся в цьому перед усіма хрестами.

Зрештою Марастелла дозволила матері вговтати себе й увійшла в дім. Мати хуленько причинила двері, ніби для того, щоб відгородити її в затишку кімнати від цвинтарних страхів. І справді, вигляд звичних дверей, здавалося, трохи заспокоїв Марастеллу.

— А скинь-но, доню, шаль,— мовила мати. — Втім, чекай-но, я сама... От ти і вдома...

— І повновладна хазяйка дому,— несміливо додав дон Лізі з журливою, але привітною усмішкою.

— Ти чуєш? — підхопила стара, щоб підбити зятя сказати ще щось.

— Еге ж, хазяйка наді мною та всією господою,— повів дон Лізі. — Хай вона це має на оці. Поруч неї тут буде той, хто її любитиме й шануватиме, як рідна мати. І не треба нічого боятися.

— Звичайно, а чого їй боятись? — правила своєї тітка Анто. — Вона що — дитина? Який тут може бути переляк? З неї стане домашнього клопоту. Хіба не так? Хіба це не правда?

Молода покивала головою на знак покірної згоди. Але щойно стара з обома сусідками рушила до дверей, як вона зайшлася риданням, мотнулася до матері, припала до неї, міцно обхопивши за шию. Мати лагідно розняла доньчині руки, наказала їй довіритися Богу та чоловікові й вийшла в супроводі подруг, сама вся в сльозах.

Марастелла зупинилася біля дверей, які мати причинила, і, заслонивши обличчя руками, намагалася стримати судомне хлипання. Тим часом від подиху вітерця двері нечутно прочинилися.

Усе ще вткнувшись у долоні, дівчина того не побачила; навпаки, зненацька — хтозна-чому — їй попустило, вона, немов упадаючи в сон, відчула солодке забуття, до неї здалеку долинув безугавний джеркіт цвіркунів, свіжі, п'янкі пахощі квітів. Марастелла опустила руки: кладовище потопало в місячному сьайві, чітко окреслені хрести стояли незрушно, мов зачакловані.

Дон Лізі Кіріко поспішив зачинити двері, але Марастелла раптом здригнулася від жаху, забившись у куток біля одвірка, заволала:

— Благаю, не торкайся мене!

Вражений виявом несамовитої відрази, дон Лізі зупинився.

— Та я ж тебе і не чіпав,— пробурмотів він. — Я лише хотів зачинити двері.

— Не треба, не треба,— шпарко відказала Марастелла. — Хай будуть відчинені. Мені вже не страшно.

— І що ж тепер?.. — донові Лізі опали руки.

Крізь напіввідчинені двері з вечірньої тиші долинала далека пісня селянина, який при світлі місяця безтурботно повертався додому з долини, відкіль повівав прохолодний легіт, насичений запахом свіжоскошених трав.

— Коли дозволиш, я піду й защепну хвіртку,— принижено попросив украй засмучений дон Лізі. — Хвіртка досі незашцепнута.

Марастелла ані ворухнулася у своєму кутку. Лізі Кіріко неквапом попрямував до хвіртки; він уже повертався, коли дівчина вибігла йому назустріч, як навіжена.

— Де тут мій батько? Покажіть! Я хочу побачити його могилу.

— Справді, чому б і не глянути? Я тебе проведу,— стиха відповів він. — Щовечора перед сном я обходжу весь цвинтар. Такий у мене обов'язок. Сьогодні я не робив обходу через весілля. Ходімо. Ліхтаря нам не треба. Є ліхтар в небі.

І вони пішли рінистими доріжками між квітучих заростей лаванди.

Довкола, у сьайві місяця, біліли родові усипальні знаті й темніли низькі могили бідняків, на яких проступали, наче з того світу, чорні тіні від залізних хрестів.

Ще ясніше, ще виразніше було тут чути, як у навколишніх полях сюрчать цвіркуні і як невгамовно гуркоче вдалині море.

— Ось тут,— Кіріко вказав на непримітну могилу з надгробком, що нагадував про трагічну загибель у морі трьох вірних обов'язку дозорців. — Тут лежить і Спарті,— додав він, спостерігши, що Марастелла впала навколішки перед могилою й заголосила. — Ти поплач тут. А я піду он туди, це поруч...

З височини неба місяць споглядав невелике кладовище на пагорку. Він один у ту чудову квітневу ніч бачив біля двох могил дві чорні тіні на жовтавому гравію доріжки.

Дон Лізі, схилившись над могилою своєї першої жінки, ридма ридав:

— Нунціє, Нунціє, чи чуєш ти мене?..